

On Giordano Bruno's Critique of Aristotle

Rıza Bakış^{1,a,*}

¹ Department of Philosophy and Theology, Faculty of Theology, Sivas Cumhuriyet University, Sivas, Türkiye

*Corresponding author

Research Article

History

Received: 13/03/2024

Accepted: 26/06/2024

ABSTRACT

Giordano Bruno, an Italian philosopher and Renaissance thinker, became known more for his experiences than his views, and his thoughts and insights attracted attention and were the subject of various studies much later. Bruno, who was subjected to the persecution of the Inquisition for many years and was eventually burned alive in Rome, survived as a disreputable person who no one cared about or hid for a certain period of time; similar to Spinoza's fate, he was recognized late and became the center of attention later. Bruno's assessments, especially on cosmology, are remarkable and his predictions are in line with the current data of modern science. The idea of the infinity of the universe not only did not feature much in medieval debates but was also strongly criticized because it was both incompatible with the church's conception of the universe shaped on the axis of Aristotelian thought and contradicted Christian doctrine. The evaluations of Bruno, who does not object to all these and makes his objections by targeting Aristotle, are remarkable. In this study, we discussed Bruno's criticisms of Aristotle within the framework of the universe/cosmos, the view and soul understanding of beings.

Keywords: Being, Universe, Infinite, Soul, Aristotle.

Giordano Bruno'nun Aristoteles Eleştirisi Üzerine

Süreç

Geliş: 13/03/2024

Kabul: 26/06/2024

Copyright

This work is licensed under
Creative Commons Attribution 4.0
International License

rizabakis@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-1686-8608>

ÖZ

Bir İtalyan filozofu olan ve Rönesans düşünürü kabul edilen Giordano Bruno, görüşlerinden ziyade yaşadıklarıyla tanınır olmuş, düşünceleri ve öngörülleri çok sonra dikkat çekmiş ve çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Uzun yıllar engizisyon zulmüne maruz kalan ve nihayetinde Roma'da diri diri yakılan Bruno belirli bir dönem kimsenin ilgilenmediği ve fikirlerine itibar etmediği biri olarak kalmıştır; Spinoza'nın kaderine benzer şekilde geç tanınmış ve sonradan ilgi odağı olmuştur. Son birkaç yıla kadar ülkemizde de çok az bilinen ve tanınan Bruno'nun özellikle kozmoloji konusundaki değerlendirmeleri dikkat çekicidir ve öngörülleri modern bilim bugünkü verileriyle uyumludur. Evrenin sonsuzluğu fikri Ortaçağ tartışmalarında çok yer almadığı gibi şiddetle eleştirilir çünkü bu, hem kilisenin Aristoteles düşüncesi ekseninde şekillenen evren tasavvuru ile uyumlu değildir hem de Hristiyan öğretisi ile çelişmektedir. Bütün bunlara itiraz eden ve itirazlarını da Aristoteles'i hedef alarak yapan Bruno'nun değerlendirmeleri dikkat çekicidir. Bu çalışmamızda Bruno'nun Aristoteles'e yönelttiği eleştirileri başta evren/kozmos olmak üzere, varlık görüşü ve ruh anlayışı çerçevesinde ele aldık ve tartıştık.

Anahtar Kelimeler: Varlık, evren, sonsuz, ruh, Aristoteles.

How to Cite: Bakış, R, (2024) On Giordano Bruno's Critique of Aristotle, *CUJOSS*, 48(1): 17-25

Bruno Hakkında

Giordano Bruno (1548-1600) çok yönlü bir İtalyan filozofudur. Henüz on yaşında iken doğduğu yer olan Nola'dan ayrılır ve amcasıyla yatılı bir okulun olduğu Napoli'ye yerleşir. Burada her zaman büyük bir saygıyla hatırladığı ve sonradan diyaloglarında Theophilus adı altında bir öğretmen rolü verdiği ve özel derslerinden keyif

aldığı Keşiş Teofilo Varrano onun hayatında önemli bir yere tutar (Antonovskiy, 2018: 21).

Çok yönlü biri olarak bilinen Bruno, yaşadığı dönem itibarıyla Rönesans düşünürü kabul edilir. Rönesans dönemi, dinî, bilimsel ve siyasi konularda çeşitliliği yansıtır; çoğunlukla da Yeniçağın hazırlayıcısı bir dönem

olarak değerlendirilir. On yedinci yüzyılın bağımsız metafizikler yüzyılı, on sekizinci yüzyılın da aydınlanma yüzyılı şeklindeki nitelenmesini dikkate alacak olursak Rönesans döneminin bir düşünce renginden söz etmek zordur.

Bruno elbette ki, sadece bir Rönesans filozofu değil, düşünceyi bilimsel bulgularla sentezleyen Rönesans aydınlarının içinde gözü pek, doğa felsefesine ilgi duymuş ve skolastik düşünceye çok ciddi eleştirileri olan bir filozoftur (Usta, 2013:321-322). O, çok yönlülüğünü ve derin bilgeliğini dil bilgisiyle birleştirmiş, İtalyanca, Latince, Fransızca, İspanyolca ve biraz da Yunanca bilen ve bu dillerin çoğunda da eserler kaleme almış olan bir düşünürdür (Antonovskiy, 2018: 39).

Bruno, Kiliseyle arası bozulunca engizisyonun eline düşmemek için Avrupa'nın birçok kentine başta Cenevre, Paris, Londra, Oxford ve yeniden Paris, Almanya, Prag, Frankfurt, Zürih olmak üzere seyahatleri olmuştur. Bu seyahatlerin zaman aralıkları birbirinden farklıdır; bu süreler içerisinde, çeşitli eserler kaleme almış ve dersler okutmuştur. En nihayetinde bu seyahatleri engizisyonun eline düştüğü Venedik'te son bulmuştur (Usta, 2013: 337).

Bruno'yu yaşadığı dönem düşünürlerinde farklı kılan en önemli özellik, bilimi doğru bir felsefeyle ele almış olmasıdır. Bruno'ya göre, doğadaki her olgu gözle görülmeyebilir ve hatta hissedilmeyebilir; nihayetinde ampirik metodun da dayandığı bir sınır vardır; çünkü doğa bilimleri sadece fiziksel ve matematiksel araştırmalarla değil tümdengelimci bir metotla gelişim katetebilir (Usta, 2013: 334).

Felsefesinin tamamına bakıldığında Bruno'nun etkilendiği kişi ve düşünceler arasında Pythagorasçılık, Stoacılık, Epikürcülük, Platonculuk, Yeni-Platonculuk, , Hermetizm, Lulle'nin alşimi sanatı ve Kopernik sistemleri gelir. Dolaylı olarak etkilendiği, belki de en fazla karşı argüman geliştirdiği ise Aristoteles olmuştur. Bruno için bütün bu sistemler evreni, doğayı, Tanrıyı, varlığı, özü, bilgiyi, insanı ve toplumu yeniden düşünmek için birer vasıta (Bruno, 2004: 30).

Bruno, Ortaçağ Yahudilerinin Kabala öğretisi ile tanışmış, İbn Rüş'ten etkilenmiş, skolastik felsefeden Thomas Aquinas'ın ve Alman kardinal Nicholas Cusanus'un felsefine dair eserleri incelemiş ve onlardan da yararlanmış (Antonovskiy, 2018: 23).

Düşüncelerini coşkun bir duygu ile anlatan Bruno (Gökberk, 1990: 229), Nicolaus Cusanus ve Telesius'un eserlerinin etkisiyle skolastik düşüncenin dışına çıkmış, Copernicus'un sistemini tanıdıktan sonra da kendi evren anlayışını oluşturmuştur. Aristoteles'in doktrinini köklü bir şekilde eleştirerek Copernicus ilkelerinin uygulama alanını genişletmiştir (Kuhlenbeck, 1997: 12).

Yapıtlarında Aristoteles'in mantık, metafizik ve kozmolojisine, Ortaçağ felsefesinin tek boyutlu düşünce tarzına karşı çıkan Bruno, hylozoist eğilimleriyle evrenin oluşumunu süreçlerle açıklayan İonia filozoflarını gerçek filozoflar olarak değerlendirmiştir (Yıldız, 2008: 20-21).

Bruno'nun özgünlüğü, metafiziksel kurgu konusundaki yaratıcılığından ziyade kozmolojiye dair düşüncelerindedir. Kendisi bir astronomi filozofudur ve felsefi açıklamalar yaptığı Copernicus sistemi onun felsefesinin bir ön adımıdır (Antonovskiy, 52).

Daha çok doğa bilimlerine katkı vermiş olmakla birlikte, astronomiye dair öngörülerini göz ardı edilen Bruno'nun yerine Galilei ön plana çıkarılmıştır (Usta, 334). Doğru anlayabilmek için onun doğa felsefesini Galilei'ninkiyle karşılaştırmak gerekir. Her ikisi de kendi doğa felsefelerini o çağda geçerli ve kökü Aristoteles'e dayanan skolastik görüşe karşı geliştirmiştir. Bu konuyla ilgili bütün açıklamalarda Galilei, doğanın kavranmasında bilimi Ortaçağ bağımlılığından kurtaran biri olarak bilinir. Görünen evrenin özgürce araştırılması ve düşünülmesiyle ilk kez onun uğraştığı düşünülür. Buna karşın Bruno "Yeniçağ'ın eşliğindeki bir kişilik" olarak gösterilir. Bilgin ve filozoflara göre o, her ne kadar yeni doğa biliminin araştırma sonuçlarını önceden bildirmişse de "Ortaçağ ile Yeniçağ'ın temel normlarına" varamamış ve Ortaçağ ile Yeniçağ arasında kalmış olduğu düşüncesi genel bir önyargıdır (Yıldız, 365). Halbuki, Bruno bütün evreni ele alırken, Galilei sadece güneş sistemiyle sınırlı kalmıştır. Bruno'nun dünyaların sonsuzluğu hakkındaki öğretisi çağdaşlarına göre cesurcadır. Kepler'in ünlü İtalyan filozofunun eserlerini okurken nasıl şaşkına döndüğü de bilinmektedir (Antonovskiy, 46).

Bugüne kadar kozmolojik düşünce insana iki ana yaklaşım bırakmıştır. Birincisine göre dünya, Tanrı tarafından "tasarımlanmış" bir şey olarak algılanmakta; diğerine göre ise, dünya, "doğurtulan" bir şey olarak görülmektedir. Platon ile Aristoteles birinci görüşü benimseyenlerdendir. Tanrı ister mitsel açıdan Demiurgus olarak isterse metafizik açıdan İyi ya da Devindirici olarak tahayyül edilsin, kendini yürürlüğe koyan bir fikir, bir tasarım, hep vardır. Öte yandan Bruno'nun kaynaklarından biri olan Pythagoras'a göre ise, dünya tam anlamıyla bir kozmostur; bunun farkına varıp ona kozmos adını veren ilk kişi de Pythagoras'tır (Guthrie, 2011: 218).

Temelde üç tür evren tasavvurundan söz edilebilir; birincisi, evren sonludur; bu Platon'un da savunduğu görüştür. İkincisi, dünyanın merkezde yer aldığı Aristotelesçi ve onun etkisinde kalmış olan Ortaçağ'ın evren anlayışıdır. Buna biraz farklılaşmış olsa da Copernicus'un Güneş merkezci anlayışı da eklenebilir. Üçüncüsü ise, merkez tümüyle devinimsizdir ve yerel bir devinimi yoktur. Bu, bugün modern bilimin ve Bruno'nun da savunduğu görüştür. Bruno, sınırları ortadan kaldırarak uzay ve devinimin, ampirik anlamda kavranılan evrenin sınırlılığı tezini çürütür. Böylece sezgisel bir düşünceyle sabit denilen yıldızların güneşler olduğu sonucuna varır (Yıldız, 204).

Bruno'nun Aristoteles Kozmolojisine Eleştirileri

Bruno, Aristoteles'e birinci el kaynaklardan aşinadır. Onları okumuş ve üzerlerine birçok yerde ders vermiştir; ilk yorumcularından itibaren, Adrastus, Aphrodisiaslı

Alexander, Porphyry ve sonraki Arap olan takipçilerinden de haberdardır (McIntyre, 1903: 121).

Bruno'nun en temel eleştirilerinden biri Aristoteles'in kozmolojisinedir (McIntyre, 16). Onun açısından Aristoteles, düşüncenin gelişimi ve zamanın ruhu önünde bir engeldir. Açıkça bilinmektedir ki, skolastik dönemde etkili olan Aristoteles bütün felsefede nihai idi; bu anlamda onun doğa felsefesi de Kilise doktrini olan kutsal kitapla uyumluydu. O dönemde Aristoteles'e karşı olmak demek birçok otoriteye ve büyük isimlere karşı olmak demektir (McIntyre, 122).

Sonsuz Evren ve Dünyalar Üzerine adlı eserinde, Aristoteles'in dünya merkezci sistemini eleştiren Bruno, *Küllerin Şöleni'*nde ise, sonsuz sayıda dünyalar ve güneş sistemlerinden oluşan sonsuz bir evren vizyonu ortaya koymakta, *Sonsuz Evren ve Dünyalar Üzerine'*deki temalar genişletilerek ve yeni düşüncelerle beslenerek Copernicus'un güneş merkezci sistemini ve çağını aşan kozmos merkezci bir sistem inşa ettiği görülmektedir (Yıldız, 42). Bruno'yu kozmoloji konusunda cesaretlendiren düşünürlerin başında gelen Copernicus'un evren tasavvuru esasında Aristoteles kozmolojisini eleştirmek için sadece bir ön adımdır. Nihayetinde Copernicus gibi de düşünmez; çünkü Copernicus'un aksine Bruno, yıldızları evrenin son noktası olarak görmez ve ona göre evrenin mutlak bir merkezi de yoktur (Usta: 334).

Aristoteles'in matematiksel metoduna da itiraz eden Bruno, çok fazla mantıkçı olmak anlamında matematikçi olmayı küçümser. Ona göre, Aristoteles doğayı daha temelli açıklama ihtiyacı hissettiğinde sıklıkla matematiksel çıkarımı bir zorunluluk olarak görmektedir (McIntyre, 123). Bruno, benzer eleştirileri Kopernik'e karşı da yapar ve hakikati tamamen elde edememesinin nedeni olarak doğa bilimcisinden ziyade bir matematikçi olmasını görür (Usta, 323).

Bruno Aristoteles'e yönelttiği eleştirilerinde yalnız değildir; çağdaşı İngiliz filozof Francis Bacon da Aristoteles'in fizik çalışmalarını eleştirir ve her ikisi de çağdaşları gibi, Anaxagoras, Leukippos, Demokritos, Parmenides, Empedokles ve Herakleitos'a kadar geri giderler (McIntyre, 329)).

Bruno'nun temel argümanlarından biri, evrenin bir sınırının ve sonunun olmadığı yönündedir. Bruno'ya göre, sonsuzu duyularımızla kavrayamayız, aradığımız sonuca duyularla ulaşamayız; çünkü sonsuz, duyularımızın algılayabileceği bir şey değildir. Duyuların tek işlevi akli harekete geçirmek, kısmen doğrulamaktır, tamamen değildir; çünkü ne kadar mükemmel olursa olsun duyu verileri karışıklık içerirler (Bruno, 2022: 72). Dolayısı ile duyular bize sonsuzu kavratamaz.

Aristoteles, herhangi bir şeyi bir başka şeye eklemekle ulaşılmayan toplama bakımından sonsuzla bölünme bakımından sonsuz ve bir şeyin sonsuzla kadar bölünebilmesi anlamındaki sonsuz birbirinden ayırır. Sonsuzla sayı ilk anlamda, uzay ikinci anlamda sonsuz,

zaman ise her iki anlamda sossuza karşılık gelir (Ross, 2011:139).

Aristoteles'e göre, uzay, içe doğru (convergent) sonsuz bir dizidir; sayı ve zaman ise dışa doğru açık (deivergent) sonsuz bir dizidir. Büyüklüğün sonsuzla kadar bölünebilmesi, sayının sonsuzla kadar çoğalmasını gerektirir. Hiçbir uzam toplama bakımından sonsuz değildir; çünkü sonlu sayıdaki eşit ve sonlu parçanın bir araya gelmesiyle teşkil edilmez. Hiçbir uzam, her ne kadar sırayla ya da birbiri ardından sonsuz sayıdaki noktalara bölünebilirse de zamanın herhangi bir anında bilfiil bölünemez. Zaman sonsuz belli bir bütün olarak var değildir; çünkü onun parçaları doğaları gereği bir arada var olmazlar. Fakat uzamın tersine zaman, toplama bakımından bilkuve sonsuzdur. Zaman uzam gibi sonsuzla kadar bölünebilir, fakat sonsuzla kadar bölünmemiştir. Sayı, zaman gibi toplama bakımından bilkuve sonsuzdur, fakat uzam ve zamanın tersine sonsuzla kadar bölünebilir değildir. Çünkü kesiklidir ve birim onun bölünebilirliğine bir sınır koyar (Ross:141-142)

Ortaçağ'ın kozmoloji anlayışını şekillendiren Aristoteles düşüncesine İskenderiye Okulu bilginlerinin, özellikle Hipparkhos (M.Ö. 190-120) ve Ptolemaios'un (M.S. 2.yy) katkıları büyüktür. Aristoteles ve Ptolemaios'un sisteminde, evrenin merkezi olarak görülen dünya hareketsizdir; hem evren hem de Dünya küre biçimindedir. Gök cisimlerinin devinimleri, yıldızları içinde tutan sabit, saydam ve birbirini kuşatan sekiz tabakanın varlığından oluşmaktadır. En dıştaki tabaka sabit yıldızları, ötekiler de Dünya'ya yakınlık açısından bakıldığında Ay, Merkür, Venüs, Güneş, Mars, Jüpiter ve Satürn'den oluşan gezegenler şeklinde sıralanmaktadır. Her gezegen belirli bir tabakada bulunmakta ve bu tabakalar da dünyanın çevresinde kendilerine ait olan yıldızlarla birlikte dönmektedirler. "Yer'in evrenin merkezinde bulunduğu" fikrinin ilk dillendiricisi ise Parmenides'tir (Leartius, 2013: 426).

Bruno'ya göre ise, evrenin ne bir merkezi, sınırı ve sonu vardır, ne de Aristoteles ve Ptolemaios'un iddia ettiği gibi gezegenler, Dünya'nın etrafında kademeli olarak konumlanmışlardır. Copernicus'un sisteminin Aristotelesçi evren düşüncesinden temel farkı ise, Dünya'nın devindiği fikridir (Copernicus, 2017: 45). Copernicus, evrenin merkezinde duran dünyayı alır, güneşin çevresinde döndürmeye başlar. İşte Ortaçağ bu noktada biter ve Yeniçağ başlar. Bunlara ilaveten Bruno, Aristoteles'in aksine yıldızların belli gök katlarında durmadığını, gök katları diye bir şeyin olmadığını da iddia eder ve evrenin sınırsız ve dinamik bir yapıya sahip olduğunu ileri sürer. Böylece dinsel inançların yerini doğal düşünce almaya başlar. Rönesans'ta Tanrı'nın yerini Doğa alır. Antik Yunan'da olduğu gibi, düşünsel etkinlik, dinsel inançların önüne geçer (Guthrie, 2011: 43).

Her fırsatta Aristoteles kozmolojisini hedef alan Bruno, bu düşüncüyü savunan filozofların Aristoteles ile aynı sırada sayılmaktan övünen bir çoğunluktan ibaret olduğunu düşünür. Bunlar, sıradan insan gibi düşünmeyi

göze alarak, bayağica felsefe yapmış olup Aristoteles'in bayrağı altında toplanarak, sanki Aristoteles'in anlamış olduğunu anlamış gibi ve onun kavradığını kavramış gibi övünmektedirler. Bruno bu tavrı, bir tartışmaya çağrılan ama tartışmanın temelini hiç ortaya koyamayan insanların durumuna benzetir. Bu yüzden o, insanların ne kendini anladığını ne de Aristotelesçi evren karşıtı bir düşünceyi savunan Copernicus'u anladığını düşünmektedir (Bruno, 2004: 128).

Bruno'ya göre, hiçbir doğal cisim tam yuvarlak görünmediği gibi, bunun sonucu olarak uzay içinde de bir merkeze sahip değildir; benzer şekilde, doğal cisimlerde gözlemlediğimiz duyarlı ve fiziksel hareketler arasında da bir merkezin çevresinde ortaya çıkan tam çembersel ve düzenli hiçbir hareket de yoktur. Copernicus'un kozmolojisini Aristoteles'e göre ileri bir adım olarak gören Bruno, Copernicus'un sistemi Güneş'i merkeze alarak kurgulamış olması, onun esasında tüm hareketlerin merkez çevresinde sürekli ve düzenli olduğu sonucuna varması bir anlamda kendini Aristoteles ya da başka birisine hizmetten öteye geçirememiştir (Bruno, 2004: 101).

Demokritos ve Epikuros'ta boşluk, atomların içinde hareket ettikleri mekanın adıdır (Cevizci, Paradigma, 195) Aristoteles Demokritos'un bu "boşluk" kavramına itiraz eder; ona göre, doğada boşluk olmaz; çünkü boşlukta bütün cisimler aynı hızla düşerler. Bu imkânsız olduğuna göre, Demokritos açısından var olduğu kabul edilen boşluğun içinde hiçbir şeyin olmaması gerekir (Durant, 2009: 83).

Aristoteles, boşluk hakkında konuşanların, onun bir tür yer olduğunu düşündüklerini söyler. Bir yer içine alabileceği maddeyi kapsadığında doluluk, kapsamadığında ise boşluk vardır. Aristoteles cisimlerden ayrı bir boşluk olmadığını düşünmektedir (Durant, 144-145).

Bruno, antik atomculuğun "boş uzay"(Leartios, 437) kavramını da Aristoteles'in uzayını da sanki cismin dışında uzayın boyutları yokmuş gibi bir cismin yeriyle aynı sayısını da kesinlikle reddeder. Bruno'ya göre, Aristoteles kendi uzay kavramını Platon'dan bilinçli bir uzaklaşmayla geliştirmiştir (Yıldız, 265).

Aristoteles'e göre, uzay bütün nesnelere bir çeşit devinimsiz kabıdır ve kendi realitesi yoktur. Evrensel kürenin, yani sekizinci katmanın dışında da uzay bulunmaz; çünkü orada nesnelere içine alan bir kap yoktur. Orada hiçlik egemendir uzay da zaman da yoktur. Bruno, bu tasarıma da karşı çıkar. O'nun Aristoteles'e yönelttiği eleştiriler, evrenin sonlu mu, yoksa sonsuz mu olduğuna ilişkin kozmolojik soru üzerindeki tartışmalar bugün de geçerlidir. Nitekim, Bruno'nun evrenin sonsuzluğu bağlamındaki kanıtları bugüne dek çürütülemezdir.

Bruno, etherli sonsuz bir bölgenin olduğunu, "uzay" adı verilen bir tek göğün varlığını ve içinde yer benzeri bir yiğın yıldızın bulunduğunu savunur. Yer ile birlikte Ay ve

Güneş gibi çok sayıdaki gök cisimleri de bu bölgede bulunur. Bruno'ya göre, üzerine bu büyük "hayvanların" dayandığı ve evrenin, gerçek öznenin, edim halindeki tanrısal sonsuz gücün sonsuz maddesinin kuruluşuna yardımcı olan başka bir gök kubbenin, başka bir temel varlığına inanmak için bir gerekçe bulunmamaktadır. Üstelik kozmosta bulunan sayısız gök cisimlerinin yaydıkları ışıklar sayesinde çoğu bizim için tümüyle görünür olan bu cisimlerden kimileri tıpkı Güneş gibi sıcaktır ve çok sayıda yıldız ateş halinde, kimileri tıpkı Ay, Yer ve Venüs gibileri ya da Yer'e benzer sayısız yıldızlardır ve soğukturlar. Kendi aralarında ilişki kurmak, birbirlerinden yaşam ilkesini almak için, Güneş'in çevresinde dönen yedi gezegenin durumunda olduğu gibi, aralarında belli bir uzaklık ve açıklık bırakarak, birbirlerinin çevresinde dönerler. İşte bunlardan birisi de Yer'dir; bir dönümüne yirmi dört saat denir ve dönüş yönüne göre batı ve doğu adını alır, oysa, evren onun çevresinde dönüyormuş gibi izlenim bırakır. Bu devinim evrensel gündüz olayı diye adlandırılır. Yer'in ışığı ve karanlığı, geceyi ve gündüzü, soğuğu ve sıcaklığı paylaşması için kendi merkezi çevresinde devinmiş olması olası, uygun ve gerçek olduğuna göre, bu temsil tümüyle yanlış, doğaya aykırıdır ve olanaksızdır (Bruno, 2004: 123).

Bruno'ya göre, Aristoteles'in iddia ettiği gibi, eğer sekizinci kristal kürenin ötesinde yokluk ve boşluk olduğu ileri sürülürse, bu, varlığın yadsınışı anlamına gelen ve Demokritos'un savunmuş olduğu yokluğu var saymak demektir ve kendi içinde mantıksal bir çelişkidir.

"Yer" kavramı kendini çevreleyen bir cisimle ilişkili olarak tanımlanmaktadır. Buna göre, en dıştaki küresel tabakaya, kendisi çevrili olmadığı için, bu tanım uygulanamaz. Buradan, uzayı meydana getiren şeyin kendisinin, uzayın tanımıyla kavranamaz olduğu sonucu çıkar. Ayrıca, en dıştaki küresel tabakadan sonra hiçbir şey yoksa, o zaman yokluğun içeri doğru sınırının olması, dışarıya doğru ise sınırının olmaması gerekir. Bunu tasarlamak olanaksızdır. Bruno'ya göre, içinde evrenin bulunduğu uzayın uzaysal olmayan bir yoklukla kuşatıldığını ileri sürmek saçmalaktır. Doğru olan, o küresel tabakanın da içinde bizimkine benzeyen ve sonsuz sayıda dünyaları içeren sonsuz bir uzayla çevrili olduğunu düşünmektir (Yıldız:204-205).

Evrenin sınırlılığına karşı kanıtı Bruno, uzay, yer, yön, devinim ve ağırlık kavramlarının belirlenmelerinin göreliliğini saptamada bulur. Eğer evren sınırlı olmasaydı, diyor Aristoteles, o zaman merkezinden dışarıya ve dışarıdan merkezine doğru sonsuz bir devinim olurdu. Ama yukarıya ve aşağıya doğru devinimler birbirine karşı oldukları için, tıpkı bu yönlerle belirlenen yerler için olmadığı gibi, buna olanak yoktur. "Yukarı" kavramı belirlenince yalnız onun karşıtı "aşağı"nın değil, "orta"nın da belirlenmesi gerekir (Yıldız: 211).

Bruno'nun savunusuna göre, gerçekte evren için ne aşağı ne yukarı ne de orta vardır. Eğer Dünya'nın merkez olduğu söylenirse, bu ancak göreliliği belirleme olur ve

bu aynı zamanda yıldızların tamamı için de geçerlidir. Dünya, yalnızca bize göre koordine olmuş ve bize kendini her yöne doğru eşit bir biçimde genişleyen bir ufuk gibi gösteren esir bölgesinin merkezidir. Bruno, ne kendi kendine var olan bir “yukarı” kavramını, ne de kendi kendine var olan bir “aşağı” kavramını kabul eder. O’na göre, uzaydaki bütün yer belirlemeleri yalnızca gök cisimlerine ilişkin olarak geçerlidir, ama evrenin bütünü için geçerli değildir. Bu yüzden cisimlerin sonsuz devinimleri yoktur ve onlar yalnızca sınırlı ve kesin olarak saptanmış yörüngelerinde devinirler.

Eğer evren sonsuz olsaydı, o zaman sonsuz hafif ve sonsuz ağır cisimlerin olması gerekirdi; bu Aristoteles’e göre olanaksızdır. Bu argümana itiraz eden Bruno, kozmosta kendi kendine ağır ya da hafif hiçbir cismin olmadığına ısrar eder. Aynı nesnenin devinimi, merkezden bakıldığında ağır ya da hafif olabilir. Yer belirlenışı, devinim, ağırlık gibi duyuşsal gerçekliğin bu önemli etkenlerinin görelî oluşunu savunan Bruno, o çağa kadarki klasik kozmolojinin sınırlarını ortadan kaldırmakta ve ampirik dünyanın yeniden belirlenmesi için yeni bir sayfa açmaktadır (Yıldız, 211).

Aristoteles için devinim doğanın, fiziğin ve bu yüzden bütün cisimlerin belirleyici bir momentini oluşturur. Bir cismin devinim tipinden Aristoteles onun doğasını çıkarır. Ona göre, sınırsız doğru çizgi yetkin değildir, çünkü bitişi yoktur; sınırlı doğru çizgi de yetkin değildir, çünkü ne denli uzun olursa olsun, onu da aşan bir uzunluk vardır. Bu yüzden doğru çizgili devinim yapan cisimler de yetkin değildirler. Aristoteles’e göre, Dünya denilen cisim bu gruba girer. Onun devinimi ya aşağıdan yukarıya doğru gelişir ve bu yüzden bıraktığı izi olan çizgi sınırsız olduğu için yetkin değildir ya da yukarıdan aşağıya doğru (toprak ve su) ve bu yüzden de izi olan çizgi sınırlı olduğu için yetkin değildir. Aristoteles bu açıklamalardan şu sonuca varır: Dünyaya özgü cisimler, böyle yetkin olmayan devinimler yaptıkları için, kendileri de yetkin değildir ve bozulabilirler. Çember formundaki çizgi ise yetkindir; çünkü ne bitişi vardır ne de aşılabilir (Yıldız, 216).

Aristoteles Ontolojisine Eleştirileri

Bruno’nun Aristoteles’e eleştirileri sadece kozmolojiyle sınırlı değildir. Bruno metafiziğinde ve fiziğinde oluş ve bozuluşa dair meselelerin illiyet bağlamında ele alındığını görmekteyiz; onun düşüncesinde illiyet kozmolojik, ontolojik ve epistemolojik içerimleri olan bir kavramdır ve eserle sonuç arasındaki nispetin adıdır. Bruno’da oluş harici bir nedenden hareketle gerçekleşmez. Aristoteles’te olduğu gibi ilk muharrik türü bir nedenden de söz edilemez. Böyle olduğu için de Bruno’ya ilham kaynağı Pythagoras’ın mistik ve içkinci söylemi olmuştur. Genel felsefesinde olduğu gibi onun oluş ve bozuluşa dair açıklamalarında da Plotinosçu anlayışın etkisinden de özellikle söz etmek gerekir.

Aristoteles, Tanrı hariç, maddesi olmayan saf bir Form’un, nitelik kazanmamış ve bir belirlenim almamış salt bir maddenin, bir ilk maddenin, asli maddenin

bağımsız, bireysel varlığını kabul etmez; daha doğrusu böyle bir ana maddenin kendi başına, reel varlığını mümkün görmez (Arslan, 2009: 142-143).

İllyet Başlangıç Neden ve Bir Üzerine adlı eser yukarıda da ifade edildiği üzere Bruno’nun temel eserlerindedir. Ona göre, nesnelere gerçek içsel özü, manevi bir güçtür. Bruno bunu Platon’un tabiriyle “dünya ruhu” olarak ifade eder. Bu ruh nesnelere geçici görüntülerini oluşturur, bu görüntüler sanki maddenin yüzeyine çıkar ve yeniden onun derinliklerine dalar. Bu yüzden manevî güç içseldir ve aynı zamanda madde gibi yok edilemez özelliktedir. Bruno’ya göre, doğa içsel değişime uğramaz, değişen yalnızca görünüşüdür; biri aktif bir güç diğeri de ilkinî eyleme geçiren maddedir (Antonovskiy, 51).

Aristoteles’in ay altı âlemindeki varlıkların tamamı, geriye doğru gidildiğinde, karmaşık olan en az dört unsurdan meydana gelir. Bu unsurlardan her biri ne olduğunu bilmediğimiz veya hakkında bir şey söyleme imkanımızın olmadığı bir ana maddeyle, ilk ve asli maddeyle birleşen dört ilk, ana, aslî formlar olarak ise dört ana niteliğin mümkün birleşimlerini vermektedir. Bu dört ana nitelik ise, sıcak, soğuk, kuru ve yaşlır.

Aristoteles’in, madde form birlikteliğine dayanan ikili tözün varlığını kabul ettiği bilinmektedir. Bunlar; birincil tözler olarak asıl varlıklardır. Bireysel tözler olan bu varlıkların cevherini meydana getiren ise Formlardır. Buna göre, insanın maddesi bedenidir, hatta üçgenin ve dairenin bile maddesi vardır; üç kenarı ve üç açısı da onun Form’udur; dolayısıyla her form gibi bu formunda bir maddeyle birlikte bulunması gerekir; bu madde ise, duyuşsal ve lokal değildir; geometrik şekillerin içlerinde gerçekleştikleri akılsal madde, uzaysal uzamdır. Kısacası, Aristoteles’e göre, madde kendisi bakımından belirli bir şey değildir, her zaman kendisiyle birleştiği ve kendisini kabul ettiği “Forma göre” bir şeydir; yani “ona görelî olarak” bir şeydir (Arslan, 144).

Madde en geniş anlamıyla biçimli olma imkânı demektir. Biçim ise maddenin fiilen var olmasını ifade eder. Madde engelleyici, biçim yapıcıdır. Biçim sadece görünüş, yani şekil değildir, aynı zamanda yoğuran güçtür. Maddeyi belli bir şekle ve amaca göre kalıplayan içteki bir zorunluluk, bir dürtüdür. Maddenin içindeki potansiyel gücün gerçekleşmesidir (Durant, 88). Aristoteles’in görüşüne göre, sadece birkaç form vardır: Tanrı saf formdur, küreleri döndüren akıllar, insan ruhundaki akılsal kısım böyledir (Ross, 122). Aristoteles’e göre, madde belli bir tür şey değildir, o bütünüyle görelî bir terimdir; forma görelîdir (Ross, 125).

Sokrates’in tözsel varlığı ne–den ibarettir? diye sorarsak, diyor Bruno, Sokrateslik’ten ibaret olduğunu söyleyeceklerdir. Sokrateslik’ten ne anlı–yorsunuz? denilse, Sokrates’in kendine ait özsel formunu ve onun kendine ait olan maddesini işaret ederler. Çünkü onlar, tözü biçim olarak kavramaktadırlar (Bruno, 1997: 110). Hâlbuki Bruno’ya göre, Entelechie sadece bir akziden’s’dir.

Bruno, burada Aristoteles'i yanlış anlama hatasına düşmektedir. Enteleky olarak ruh, Aristoteles için sırf bir akzidans/rastlantısal nitelik değildir; ruh zorunlu olarak, bilkuvve hayata sahip doğal cismin cevheridir (Aristoteles, 2001: 412a20). Bunun aksine, Bruno burada biçim kavramını da sulandırmaktadır ve onu izleyende zira madde içerimi olmayan soyutlamaya dönüştürülmektedir.

Bruno'ya göre, bir şeyin niteliği ve tözü ortaya çıkardığı şey anlamına gelmez; aynı şekilde yaptığı ve ortaya çıkardığı şey de demek değildir; daha doğrusu, "bir şey" kendisi olarak neyse, o salt bakıldığında olan şey demektir. Burada Bruno, kendisinin ruh diye adlandırdığı tözsel biçimi Aristotelesçilerin rastlantısal töz sıfatıyla tanımlarına da itiraz etmektedir; çünkü Bruno'ya göre, töz olan madde bir tek bir şey olarak düşünülemez, o bir cevherin var edici ilkesi olduğundan, Aristotelesçiler onun tözsel olmasını isterler. Buna göre, böyle bir şeyi fi-ziki olarak ve rastlantısal olmaktan başka bir şey olarak ispat edemezler ve sonunda, eğer yapabilecekleri ne varsa hepsini yapmışlarsa onların elbette ki cevheri olarak bir sūreti vardır, fakat ama tabii olmayan, aksine mantıksal olan bir sūret vardır ve onlar da nihayetinde bir mantıksal kavram, tabii cisimlerin açıklama sebe-bi haline gelirler.

Bruno, Aristoteles'in bunun farkında olduğunu ve çare bulamadığını iddia eder; bununla da bilgisizliğini ortaya koyduğunu düşünür. Bu yüzden de önemli sorularda bilgisizlik taslamayan Pythagoras, Empedokles ve kendisi gibi düşünen filozoflara yönelmenin doğru olacağını ima ve iddia eder (Bruno, 1997: 111).

Bruno "Bir"i salt imkân olarak tarif eder; diğer var olanların yani realitelerin salt imkanından söz edilemez; çünkü hiçbir di-ğer varlık olabileceğinin hepsi her şeyi değildir. Mesela, insan olabile-ceği şeydir, ama o olabileceğinin hepsi değildir; taş olabileceğinin hepsi değildir, çünkü o kireç, kap, toz, ot değildir. Olabile-ceğinin hepsi olan şey Bir'dir. Bu tanımlama Aristoteles'in Salt Formuna benzemektedir.

Bruno'ya göre cisimsel, ya da formel olarak ayrılmaması gereken evrenin bir ilk ilkesi var olmalıdır; çünkü her şeyin niteliğine göre Bir olduğunu, bunun Parmenides tarafından da dile getirildiğini ama Aristoteles'in onu değersizleştirdiğini düşünmektedir.

Bruno, doğanın merdiveninde biri gayrı maddî diğeri de maddî olarak iki tözün ortaya çıktığını, ama nihayetinde her ikisinin de bir varlığa ve bir töze indir-genebileceğini iddia eder ve benzer şekilde Aristocuların ve Eflatuncuların da tözü biri maddî diğeri gayrı maddi olarak ikiye ayırdıklarını hatırlatır, kendisinin de biçimlerin iki türü olması gerektiğini düşünür (Bruno, 1997: 123-124). Ona göre, biçimlerden bazı-ları fizik üstüdür, yani her türlü cins kavramının üzerindedir; tıpkı nelik, birlik, bir olan gibidir; onlara ilkeler der (Bruno, 1997: 130).

Aristoteles'in ay altı dediği bu aşağı dünyada tam olmasa da yine de sık sık realitenin imkânla çakışmasını Bruno, "Her şeyin içinde her şey olduğu dünya ruhu" şeklinde yorumlar (Bruno, 1997: 139).

Bruno'ya göre, Aristoteles, bir yandan bü-tün antik filozoflarla birlikte ilkelerin ebediyen devamlı olduğu-nu iddia etmekte diğer taraftan da tabii formun nihaysiz devamlılığına nerede sahip olduğunu aramakta ve mad-denin yüzeyinde dolaşmaktadır; bu açıklamayla da esasında zavallı-lığını ortaya koymuş olmaktadır.

Şöyle der Bruno:

"Biz onları sabit yıldızların içinde bulamayacağız, çünkü yüksekliklerinden bu gördüğümüz tek tek varlıklar bize, aşağıya inmezler. Biz onları maddeden talep edilmiş olan ideal mühürlerle de bulamayız. Çünkü bunlar ucube değilse de ucubeden daha kötüsüdür, ben demek istiyorum ki, kuruntular ve hayaletlerdir." (Bruno, 1997: 143).

Bruno'nun burada hem Aristoteles'in hem de Platon'un madde konusundaki görüşüne itiraz ettiği açıktır. "İdeal mühürler dediği" Platon'un idea öğretisinden başkası değildir. Bruno'ya göre, mad-denin rahminde realitenin ezeli kaynağı bulunmaktadır. Hâlbuki Aristoteles maddenin doğasına ve imkânına göre var olduğunu ifade etmektedir. Bruno, Aristoteles'ten "o gerçekliğin içinde ne zaman var olacaktır?" diye sorulsa, çok sayıda filozof, "Realitede ancak bi-çime sahip olduğunda var olacaktır" der. "Yeni bir varlığa kavuşan şey nedir? diye sorulsa buna da "Bileşik olandır ve madde değildir; çünkü madde değişmez, ondan yeni bir şey olmaz" şeklinde cevap verecektir. Hâlbuki Bruno'ya göre, yapay ürünlerde gördüğümüz gibi, eğer odundan yeni bir şey yapılırsa, oduna yeni bir varlık verildi diye konuşamayız; çünkü o öncesinden ne daha çok ne de daha az odundur, yani tahta-dır; tersine varlığı ve gerçekliği elde eden, yeni oluşturulmuş olan sadece bir formdur. Demek ki asla hiçbir zaman gerçeklikte var ol-mayan ve asla gerçekliği olmayacak olan bir şeye bir olasılık mal edilemez.

Bruno'nun Aristoteles'e eleştiri yönelttiği konulardan biri de ruhtur. Aristoteles her ne kadar Pythagorasçılık bağlamında ruhun uyum olduğuna dair bir tartışmayı gündeme getirmiş olsa da kendisi bizzat bu kuramı eleştirmektedir. Ona göre, "Ruhun, karışımın oranı olduğunu iddia etmek tümüyle saçmadır." (Aristoteles, 2001: 408a15).

Zeller, ruhun uyum, yani cisimsel karşıtların uyumu olduğunu söyleyenlerin Platon ve Aristoteles olduğunu, Pythagorasçuların ruhu böyle tanımlamadığını bu tanımın, ruhun ölümsüzlüğünü savunan Pythagorasçuların felsefeleriyle de uyumsuz olduğu görüşündedir (Guthrie: 321). Platon Timaios'ta "dünyanın ruhu" betimlemesi yapar.

"...Böylece bir yandan göğün gözle görülür vücudu, öte yandan da gözle görünmeyen, fakat akılla ahenge bağlı olan, akıl ve ölmezlik sahibi varlıkların en Kemallisi tarafından yaratılmış şeylerin en yetkini olan o ruh doğdu" der (Platon, 1997: 36e).

Bruno'ya göre ruh, varoluşuna göre cismin içinde içkin olan ve onunla bağlamalı bulunan bir şey değildir. "Acaba o, varlığını devam ettirebilmek için sūrete ve

maddeye bağlı değil midir?” şeklindeki soruya, “Öyledir.” cevabını verir. Bu esasında materyalist ve monist bir söylemdir. Devamında ise, “Yine de ben her biçime maddenin eşlik edip etmediğine karar vermek istemiyorum. Madde için iddia etmeye cesaret edebilirim ki, onun hiçbir kısmı biçim tarafın-dan terkedilmiş değildir, yeter ki, onu sırf mantıksal anlamda tarif edelim; tıpkı doğada ve realitede ayrılamaz olanın kav-ramsal olarak parçalarına ayrılmasına çaba harcamaktan geri durmayan Aristoteles’te olduğu gibi” der (Bruno, 1997: 93).

Bruno ruhu, maddenin sonsuz yoldaşı olarak tanımlar. Kendilerinden nesnelere teşekkül ettiği baş-langıçlara dönmek için, ilkin biçimi/formu ele alır; çünkü bu, et-ki eden illiyetin ayıdır ve evrensel ruhun bir yeteneği olan ruh, bütün doğa varlıklarının ilk yaratıcı illiyeti diye adlandırılmıştır. Başlangıç sebebin nasıl olup da aynı zamanda dış ve iç kısım olarak kavranabildiğine gelince Bruno, ruhun bedeninde olmasını, dümencinin ge-minin içinde olmasına benzetir. Dümenci geminin hareketi-ne müdahil olduğuna göre, onun bir parçasıdır. Ama eğer onu sevk ve idare ederse ve harekete geçirirse, bu durumda ondan geminin bir parçası olarak değil, tersine ondan farklı bir dış illiyet diye söz edilir. Bruno’ya göre, Dünya ruhu da böyledir, her şeyi o ruhlendirir ve şekillendirildiğine göre, dünyanın iç ve ona biçim veren kısmıdır. Ama o dümeni kullanır ve yönetirse, hiçbir kısmı değildir. Bir ilk neden olmasının önemine sahip değildir, aksine bir illi-yetin önemini taşır.

Bruno bu konuda Aristoteles’in de benzer düşünceyi savunduğuna değinir. O, ruhun bedenle dümencinin gemiyle olan ilişkisi içinde olduğuna itiraz etmekle beraber, yeteneğine bakarak onu bedeninin sırf bir edimi ve sırf bir biçimi olarak belirtmeye cesa-ret edememektedir. Tersine, onun maddeden varlığına göre ay-rılmış bir imkân olduğunu, haricen ona eklendiğini, kendi oluşunda bileşik olandan ayrılmış bulunduğunu belirtmektedir (Bruno, 1997: 84).

Bruno’nun salt yeti ve salt imkân olarak işaret ettiği Bir, ifade bağlamında bakılacak olursa, Aristoteles’in Salt Form’una benzetilebilir, fakat bu bir benzerlikten öteye de geçmez. Şöyle der Bruno:

Bir, salt olandır; Bir, imkândır; Bir, biçim ya da ruhtur; Bir madde, ya da formdur. Bir, illiyettir. Bir, ma-hiyettir. Bir, en büyük olandır, kavranamazdır. Bu yüzden de sınırlanamayan ve tahdit edilemeyen en iyi olandır ve buna göre de aynı şekilde sınırsız, sınırlandırılmaz ve bunun sonucu olarak ha-reketsizdir.

Bu ifadeler Bruno’nun Birlik Nazariyesinin bir anlamda özeti gibidir. Devamında ise:

Bir, mekânsal olarak hareket etmez; çünkü kendi dı-şında hareket edebileceği bir yer yoktur; O kozmostur, doğurulmaz; çünkü onun talep edeceği ve bekleyebileceği bir başka varlık var değildir, her türlü varlığı kendi içinde ba-rındırır. O yok olmaz; çünkü içinde değişebileceği başka hiçbir şey yoktur, o zaten her türlü şeydir. O ne eksilebilir,

ne de artabilir, o bir başka niteliğe dönüşebilir değildir, zira onun dışında, kendisinden acı çekeceği ve herhangi etkilemeleri alabileceği hiçbir şey yoktur. Nihayet, bütün çelişkileri varlığının içinde kapsadığından, birli-ğin ve uyumun içinde onları kuşattığından ve bir başkasına hiç-bir eğilimi ve yeni bir varlığa, ya da bir başka varlık tarzına yönelikliği olamayacağından, değişmenin hiçbir niteliğine maruz kalmaz ve herhangi bir şekilde karşı ya da çeşitli yönde hare-ke-t edemez. Çünkü onda var olan her bir şey, uyum içinde bu-lunur (Bruno, 1997: 147).

Bilgeliği keşfedemeyenlerin başında sıklıkla eleştirdiği Aristoteles’i görür. Bruno’ya göre, Aristoteles Bir olanı keşfedemedi, bunun için de niteliği ve doğru/gerçek olanı göremedi. O, niteliği Bir olarak tanımadı. Birlik tek başına ve süreklidir ve ebediyen kalacaktır ve sonsuz olandır. Bilge-lik Bir ve ayıdır, o gerçektir ve Birliktir. (Bruno, 1997: 152).

Bruno’ya göre, Aristoteles, töz ve rastlantısal için ortak olanın anlamını, mahiyetini kavramakta özgür olduğu halde ve bunun dışında kategorileri, çok sayıdaki türlerine ve cinslerine göre de pek çok ayrımlar sayesinde belirlemeyi bilememiş dolayısıyla gerçeğe nüfuz edememiştir; çünkü o, bu bir-liğin ve sonsuza kadar devam eden doğanın farksızlığına ve varlığın tanımına nüfuz edememiş ve kötü niyetli açıklamalarıyla ve tu-tarsız inandırma sanatlarıyla öncekilerin görüşlerini çarpıtan ve gerçeğe direnen boş bir safsatıcı olmuştur. Bu onun aklı-nın zayıflığından değil, tersine kıskançlıktan ve onurun peşinde koşmasından dolayı böyle olmuştur.

Bruno, kısmın tözü, ya da daha doğru bir ifadeyle bir kısmın içindeki tözden söz edilebilir, der. Mesela, ruhun bir kısmı kolun içinde, bir başka kısmı başın içinde dememiz yersizce bir açıklama olduğu gibi, yine de ruhun kısmın içinde olduğu ya da kolu teşkil eden kısmın içinde var olduğu söylenebilir. Çünkü kısım, parça, uzuv, bunlar sırf ilinti sözcükleridir; mutlak bir şey anlamına gelmezler ve bu sebepten töze, Bir’e, varlıkla ilinti içinde olamazlar, ancak cevher sayesinde Bir’de ve varlıkta, hâl ve tarzlar, ilintiler ve bi-çimler olarak var olabilirler. L. Kuhlbeck’in da işaret ettiği üzere, Bruno’nun ruh konusundaki bu değerlendirmeleri, kendisinden sonra gelecek olan Descartes’in, bedeninin canlılığının kaynağının ruh olmadığı yönündeki düşüncesine ilham verdiği çok açıktır. Anlaşıyor ki, Aristoteles’ten beri savunulan ruhun bedeninin entelekyası olduğu, nebatî, hayvanî ve insanî ruh diye tasnif ettiği paradigmatik ruh görüşüne ilk itiraz Descartes’tan ziyade Bruno’dan gelmektedir.

Bruno’ya göre, mantıksal sonuca kolayca ulaşacağımız resimlere ve doğrulamalara bakıldığı takdirde her şeyin bir şey olduğu sonucu rahatça görülecektir. Çünkü her bir sayı, o ister tek isterse çift sayı olsun, son-suz ya da sonlu olarak Bir’e indirgenmesine izin verir; o sonlu tarzda tekrarlanırsa sayıyı onaylar, ama sonsuz tarzda tekrarla-nırsa sayıyı yok eder. Bruno’nun savunduğu şey, her şey başka bir şeye dönüşerek esasında birliğin farklı boyutlarda yansımalarını ortaya kor. Zıt gibi görünen şeyler özde birliğin içinde cereyan eden değişim

formlarıdır ve karşıtlık ya da farklılık olarak gözükkenler özün doğasında gerçekleşmez. Bruno'ya göre, Platon ve Aristoteles, biri cinsi, diğeri de tikeli temel olarak birliği görememişlerdir.

Sonuç

Bruno hakkında hem yaşadığı çağda hem de sonraki çağlarda tartışmalar yapılmıştır. Bruno üzerine ciddi araştırmaları olan Frances Yates, Giordano Bruno ve Hermetik Gelenek isimli çalışmasında, Bruno'nun bir kafa karışıklığı içinde bulunduğunu ve Aristoteles'in ifadelerini yanlış yorumladığını hatta bağlamından kopararak ele aldığını iddia eder:

“De imaginum composition’da Bruno Aristoteles’in “düşünmek, imgelerle akıl yürütmektir” sözünü aktarır. O, bu sözü hakikate erişmek için hayal gücünün asli bir araç olduğuna yönelik inancını desteklemek için kullanır. Bruno, daha sonra, Synesius’un rüyalar hakkındaki yapıtıdan hayal gücünü savunduğu bölümü aktarır; ve Synesius hayal gücünü, ilahi güçlerin rüyalarda insanla iletişim kurmak için kullandıkları araç olarak savunur. Yates’e göre, Bruno Aristoteles ile Synesius’un hayal gücüne dair savunmalarının nasıl taban tabana zıt olduğunu fark edememiştir. Aristoteles, duyu izlenimleri aracılığıyla edinilen imgelerin düşüncenin yegâne temeli olduğu düşüncesindedir. Synesius ise, rüyalar aracılığıyla hayal gücüne kazınan ilahî ve mucizevî imgeleri kastetmektedir. Duyu izlenimlerinden edinilen imgelerin düşüncenin temeli olduğu konusunda Aristoteles’e atıfta bulunduktan sonra Bruno dosdoğru klasik geleneğin öbür kutbuna giderek hayal gücünün Aristoteles’ten bambaşka bir anlamda, Tanrı’nın insanla iletişim kurmasına olanak veren en güçlü içsel duyu olarak gören, geç Helenistik döneme ait bir Yeni Platoncu savını kullanır. Bu kafa karışıklığının nedeni, Bruno’nun hafıza sanatını imgelere dayanan gayet rasyonel bir teknik olmaktan çıkarıp, Tanrıya erişmenin ve ilahi güçler edinmenin bir aracı olan hayal gücünün eğitiminde kullanılan, büyüye dayalı ve dini bir tekniğe dönüştürmesidir” (Yates, 2021: 465-466).

Frances Yates, iyi bir Bruno uzmanıdır, uzun yıllar Bruno üzerine çalışmış ve çok ciddi çözümlenmeleri vardır. O, Bruno’nun Aristoteles’i yanlış anladığını iddia etmiş, fakat benzer bir şeyi kendisi de yapmıştır. Yates’in Çalışmalarının tamamına bakıldığında, o, Bruno’yu büyücü, Eski Mısır inançlarının etkisinde kalmış hatta onları tekrar diriltmeye çalışan ve Hristiyanlık öğretilerine savaş açmış biri olarak takdim etmeye çalışmakta ve engizisyonun Bruno’ya karşı yürütmüş olduğu tutuma dair hemen hemen hiçbir eleştirel değerlendirmeye yer vermemektedir. Yates’in görmek istememesine rağmen Bruno’nun özellikle kozmoloji konusunda değerlendirmeleri ve Aristoteles’e yönelttiği eleştiriler sonradan haklılığını ortaya çıkarmıştır. Ancak Bruno’nun, Aristoteles’e karşı madde ve form ilişkisi konusundaki eleştirilerinde zorlandığı görülmektedir.

Extended Summary

Bruno, who is accepted as a Renaissance thinker and whose predictions were actually ahead of his time, was not well known for a long time due to the pressure and proceedings against him by the church. In fact, their ideas were not even respected. Similar to Lessing's discovery of Spinoza, when the data of modern science and Bruno's predictions coincided with the point that the universe was infinite, it could no longer be hidden and became the center of attention.

If we evaluate the history of philosophy by considering the Pythagorean and Ionian traditions, we see that he leans towards the Pythagorean tradition. Although there are those who think that he is a materialist pantheist, it is obvious that the spiritualist approach is actually dominant in him.

Bruno is completely against the strict transcendentalism and rationalism of the Middle Ages and the idea of existence and the universe, which was built on the lines of logic, mathematics and almost mechanism, built under the influence of Aristotle. As it is known, there are basically two approaches to the visible and invisible universe, which are based on the concept of Being. Bruno does not have a strict transcendentalist understanding in its metaphysical context.

As the title suggests, this study is about Bruno's criticisms of Aristotle. Although it includes the topics of existence, universe, god and soul, it mainly contains criticisms of Aristotle's cosmology. In Aristotle's cosmology, the Earth was fixed at the center of the universe and other celestial bodies moved around it. This understanding has been accepted for a long time; Ptolemy's contributions to the restoration were also effective in this. So much so that in the Middle Ages, being against these ideas and criticizing Aristotle required courage. Bruno showed this courage wherever he went, criticizing Aristotle, lecturing, writing articles and books about him. As a first step in all this, he made use of Copernicus, because Copernicus had written a book on this subject before Bruno. In fact, Bruno did not think like Copernicus. Because, according to Bruno, Copernicus centered the sun revolving around the Earth and started to rotate the Earth around the Sun. Actually, this was a step forward for Bruno, but it was not enough. According to Bruno, neither the Earth nor the Sun was the center; because the universe was unlimited and it was unthinkable to have any center. Unlike Copernicus and the thinkers of the Renaissance period, Bruno did this with strong foresight. This was a fundamental characteristic that distinguished him from the others, because according to Bruno, God, who is infinite and unlimited, could not reveal himself in a limited and finite world.

According to Bruno, no natural body appears perfectly round, and consequently, has no center in space; similarly, among the sensitive and physical movements we observe in natural objects, there is no perfectly circular and regular movement that occurs around a center.

Bruno finds evidence against the limitation of the universe in determining that the concepts of space, place,

direction, motion and weight are relative. According to Bruno, in reality there is neither up nor down nor middle for the universe. If the Earth is said to be the center, this is only a relative determination, and this also applies to all the stars. The Earth is the center of the captive zone, which is coordinated only with respect to us and presents itself to us as a horizon that expands equally in all directions.

It is known that Aristotle accepted the existence of a dual substance based on the unity of matter and form. These; as primary substances, they are the original beings. According to Bruno, the quality and substance of a thing do not mean what it reveals; likewise, it does not mean what it does and what it brings about; more precisely, "a thing" means what it is when it is merely looked at. Here, Bruno also objects to the Aristotelians' recognition of the substantial form, which he calls soul, as an accidental substance; because, according to Bruno, matter, which is substance, cannot be conceived of as a single thing; since it is the constitutive principle of a substance, Aristotelians want it to be substantial.

Bruno, who differed from Aristotle on the soul and even criticized it, defined the soul as "the eternal companion of matter". In order to return to the beginnings from which objects were formed, he first considers the form; for this is the same causality that acts, and the soul, which is an ability of the universal soul, has been called the first creative causality of all natural beings.

Kaynaklar

- Antonovskiy, Y. (2018). Giordano Bruno, Hayatı ve Felsefi Çalışmaları. (E. Saatçi, Çev.). Eskişehir: Dorlion Yayınları.
- Aristoteles, (2001). Ruh Üzerine, (Z. Özcan, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Arslan, A. (2009). İlkçağ Felsefesi Tarihi 3; Aristoteles, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bruno, G. (1997). Diyaloglar; İlliyet Başlangıç Sebebi ve Bir Üzerine, (S. Umran, Çev.). İstanbul: Berfin Yayınları.
- Bruno, G. (2004). Küllerin Şöleni, (H. Portakal, Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Bruno, G. (2022). Evrenin ve Dünyaların Sonsuzluğu Üzerine (D. A. Erdoğan, Çev.). Prometheus Yayınları.
- Copernicus, N. (2017). Gök Cisimlerinin Dönüşleri Üzerine, (S. Babür, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Durant, W. (2009). Felsefenin Öyküsü. (E. Gürol, Çev.). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Gökberk, Macit, (1990). Felsefe Tarihi, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Guthrie, W.K.C. (2011). Yunan Felsefe Tarihi 1; Sokrates Öncesi İlk Filozoflar ve
- Pythagorasçılar, (E. Akça, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Kuhlenbeck, Ludwig, (1997). "Önsöz" Diyaloglar; İlliyet Başlangıç Sebebi ve Bir Üzerine'nin içinde, (S. Umran, Çev.). İstanbul: Berfin Yayınları.
- Laertios, D. (2013). Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri, (C. Şentuna, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- McIntyre, J. L. (1903). Giordano Bruno, New York: The Macmillian Company,
- Platon. (1997). Timaios., (E. Güney-L. Ay, Çev.). Ankara: MEB Yayınları
- Ross, D. (2011). Aristoteles (Çev. Ahmet Arslan) İstanbul: Kabalcı Yayıncılık

- Usta, S.(2013). Dünyayı Değiştiren Düşünürler I. Cilt: Hint Vedalardan Giordano Bruno'ya ,(S. Usta, Haz/Çev.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Yates, F. (2021). Giordano Bruno ve Hermetik Gelenek, (A.D. Temiz, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Yıldız, D. (2008.). Giordano Bruno; Yakılan Kâfirin Yaşamı ve Felsefesi, Ankara: Sun Yayınevi.
- Zeller, E. (2000). Grek Felsefesi Tarihi (A. Aydoğan, Çev.). İstanbul: İz Yayıncılık.